fVIi.kh

9

,dkRelLrks=laxzg%&,drkxhrEk~

एकदेशस्य निर्माणं तस्य जनैः, भौतिकविशेषताभिः, समाजे स्थापितसंस्कृतिभिः नैतिकमूल्यैश्च जायते। संस्कृतिः नैतिकमूल्यानि च विकसितानि संवर्धितानि च भवन्ति। एतेषाम् एकस्थानाद् अपरस्थाने समागमनं भवति। एतानि मूल्यानि, विशेषप्राकृतिकपरिवेशः, अस्य जनैः मार्गदर्शकैश्च (नेतृभिः) क्रियमाणानि उत्तमानि कार्याणि आगामिन्याः सन्ततेः कृते प्रेरणादायकाः भवन्ति। एकात्मस्तोत्रं प्रकृतिं नदीः पर्वतान् महामार्गदर्शकान् भारतीयसमाजस्य च मूल्यानि आधृत्य श्लोकानां संग्रहोऽस्ति। इमं पाठं पठित्वा भवन्तः स्वदेशस्य गौरवम् अनुभविष्यन्ति।

mís';kfu

इमं पाठं पठित्वा भवन्तः शक्ष्यन्ति :

- एकात्मस्तोत्रस्य सर्वेषां २८ श्लोकानाम् उच्चारणं कर्तुम्य ;
- अस्याः भूमेः महतीनां परम्पराणां विषये परिचयं प्राप्तुम्य ;
- प्रकृत्याः सौन्दर्यं जनानां च तेन सह संयोगस्य महत्त्वं ज्ञातुम्य ;
- अस्माकं देशस्य च समृद्धं साहित्यम् अवगन्तुम् ।

d{kk & 3

fVIi.kh

9-1 ,dkReLrk=e~ f&„å 'ykdk‰

किं भवन्तः आत्मनि गौरवं नानुभवन्ति? स्वपित्रोः? जनेषु? राष्ट्रे? समाजे देशे च? एकराष्ट्ररूपेण अस्माकं पार्श्वे स्मरणयोग्यानि अनेकतथ्यानि सन्ति। वयं सामाजिकविज्ञाने ऐतिहासिकघटनानां विषये पठामः। अत्र अस्माकं देशस्य बृहद्परिदृश्यम् एतेषु श्लोकेषु समाहितो विद्यते। इदम् एकात्मस्तोत्रं कथ्यते। अर्थात् एकतायाः गीतम्।

1- Å lfPpnkun:ik; uekLrq ijekReuA
T;kfreZ;Lo:ik; foÜoekxY;ewrZ;sAA1AA

सत्–चित्–आनन्दस्वरूपाय प्रकाशमयस्वरूपाय विश्वकल्याणस्य मूर्तिरूपिणे परमात्मने अहं नमः आतनोमि।

2- çd`fr% iapHkwrkfu xzgk ykdk% LojkLrFkkA
fn'kk% dky'p loZ"kk lnk dqoZUrq eaxye~AA2AA

प्रकृतिः पञ्चमहाभूतानि (पृथिवी–अप्–तेजःवाय्वाकाशानि) ग्रहाः संगीतेन सह सुराः दशदिशः सर्वे च कालाः (भूतभविष्यत्वर्तमानाः) सदैव कल्याणवन्तः स्युः।

3- jRukdj/kkSrink fgeky;fdjhfVuheA
czãjkt£"kjRuk<îka oUns Hkkjrekrje~AA3AA

,dkReLrk=lxg%&,drkxhre

d{kk & 3

fVIi.kh

रत्नानां निधिः, समुद्रः यस्याः पादप्रक्षालनं करोति हिमालयः यस्याः मुकुटरूपेण विराजते ब्रह्मर्षयो राजर्षयश्च यस्याः पुत्राः सन्ति तां भारतमातरम् अहं वन्दे।

4- egUæk ey;% lák norkRek fgeky;%A
è;¦;k jordk foUè;k fxfj'pkjkofyLrFkkAA4AA4.

महेन्द्रपर्वतः, मलयपर्वतः, सह्याद्रिपर्वतः, देवतात्मस्वरूपेण हिमालयः, रैवतकपर्वतः, विन्ध्यपर्वतः, अरावलिवर्वतश्च एते पर्वताः सर्वदैव ध्येयाः सन्ति।

5- xxk ljLorh flUèk% cãi='p x.MdhA
dkojh ;euk jok d".kk xknk egkunhAA5AA

गङ्गा, सरस्वती, सिन्धुः, ब्रह्मपुत्रा, गण्डकी, कावेरी, यमुना, रेवा (नर्मदा), कृष्णा, गोदावरी, महानदी च एताः नद्यः सन्ति एताः सर्वदैव वयं हृदये धारयेम।

6- v;kè;k eFkjk ek;k dk'khdkph vofUrdkA
o'kkyh }kfjdk è;¦;k ijh r{kf'kyk x;kAA6AA

7- ç;kx% ikVyhi= fot;kuxj egrA
bUæçLFk lkeukFk% rFkke`rlj% fç;eAA7AA

अयोध्या, मथुरा, माया, काशी, काञ्ची, अवन्तिका, वैशाली, द्वारिका, पुरि, तक्षशिला, गया, प्रयागः, पाटलिपुत्रः, विजयनगरः, इन्द्रप्रस्थः, सोमनाथः अमृतसरश्च एतानि तीर्थस्थलानि सन्ति एतानि वयं हृदये धारयेम।

d{kk & 3

fVIi.kh

8- pr|onk% ijk.kkfu lokZ.kksifu"knLrFkkA
jkek;.ka Hkkjra p xhrk lí'kukfu pAA8AA

9- tSukxekfL=fiVdk% x#xUFk% lrka fxj%A
,"k% Kkufufèk% J"B% J)s;k âfn lokAA9AA

चत्वारो वेदाः, अष्टादशपुराणानि, सर्वाः उपनिषदः, रामायणं, महाभारतं, श्रीमद्भगवद्गीता, षड्दर्शनानि, जैनशास्त्राणि, आगमाः, बौद्धानां त्रिपिटकाः, साधूनां वाण्यः, गुरुग्रन्थसाहिब सदृशाः ज्ञानस्य निधयः उत्तमाः वन्दनीयाश्च ग्रन्थाः सर्वदैव वयं हृदये धारयेम।

10- v#UèkR;ulw;k p lkfo=h tkudh lrhA |
ækSinh d..kxh xkxÊ ehjk nqxkZorh rFkkAA10AA

11- y{ehjgY;k pUuEek #æekEck lqfoØekA
fuofnrk lkjnk p ç.kE;k ekr`norkAA11AA

अरुन्धती, अनुसूया, सावित्री, जानकी, सती द्रौपदी, कण्णनी, गार्गी, मीरा, दुर्गावती, लक्ष्मी बाई, अहिल्या बाई होल्करः, चन्नम्मा, रुद्राम्बा, निवेदिता, शारदा देवी सदृशीः मातृदेवीः मम प्रणामोऽस्ति।

12- Jhjkek Hkjr% d".kks Hkh"ek èkeLrFkk tqu%A
ekdZM;k gfj'pUæ% ç°ykns ukjnks èkqo%AA18AA

13- guqeku tudks 0;klks ofl"B'p 'kqdks cfy%A
nèkhfpfoÜodekZ.kkS iFkqokYehfdHkkxZok%AA13AA

14- Hkkjrh; 'kkL=kksa esa mfYyf[kr bZ'oj ds fofo/k :i%AA14AA

f'kfc'p jfUrno'p ii.k.kknxhrdhr;%AA14AA

श्रीरामः, भरतः, श्रीकृष्णः, भीमः, धर्मराजयुधिष्ठिरः, अर्जुनः, मार्कण्डेयः, सत्यवादी हरिशचन्द्रः, भक्तप्रहलादः, नारदः, ध्रुवः, हनुमान्, जनकः, व्यासः, वशिष्ठः, शुकदेवः, बलिः, दधीचिः, विश्वकर्मा, राजापृथुः, वाल्मीकिः, भृगुवंशी परशुरामः, भगीरथः, एकलव्यः, मनुः, धन्वन्तरिः, रन्तिदेवश्च येषां महिम्नः गुणगानं पुराणेषु कृतम् अस्ति। एते अस्माकं महापुरुषाः अस्माभिः ध्यातव्याः।

15- c)k ftuUæk xkj{k% ikf.kfu'p irtfy%A

'kdjk eèoÇuckdk Jhjkekuttoyy HkkAA15AA

भगवान् बुद्धः, महावीरः, योगी गोरक्षनाथः, पाणिनिः, पतञ्जलिः, शङ्कराचार्यः, माधवाचार्यः, निम्बार्काचार्यः, श्रीरामानुजः वल्लभाचार्यश्च....।

16- >yykykFk pirU;% fr#oYyojLrFkkA

uk;Uekjkyokjk'p dc'p closÜoj%AA16AA

झूलेलालः (सिन्धीहिन्दूनां महान् रक्षकः), चौतन्य महाप्रभुः, तिरूवल्लुवरः, नयन्नाडः, आल्वारः, कम्बनः (तमिलरामायणस्य कविः), वसवेश्वरश्च..।

17- noyk jfonkl'p dchjk x#ukud%A

ujflLryhnklk n'ke'kk í<or%AA17AA

महर्षि देवलः, सन्त रविदासः, कबीरः, गुरुनानकः, भक्तनरसी मेहता, तुलसीदासः, दृढनिश्चयवान् दशमगुरुः गोविन्दसिंहश्च...।

d{kk & 3

fVIi.kh

18- Jher 'kadjno'p cèk lk;.kekèkokA KkuÜojLrdkjkek jkenkl% i jUnj%AA18AA

शंकरदेवः (आसामराज्यस्य वैष्णवसन्तः), सायणः माधवाचार्यश्च, संतज्ञानेश्वरः, तुकारामः, समर्थगुरुरामदासः, पुरन्दरदासः.... ।

19- fcjlk lgtkuUnk jkekuUnLrFkk egkuA forjUrq lnoRra noE lnx.klEineAA19AA

बिरसा मुण्डा, स्वामी सहजानन्दः, स्वामिरामानन्दादयश्च अस्मासु दैवीयगुणान् स्थापयेयुः ।

20- Hkjr¼"k% dkfynkl% Jhkkstk td.kLrFkkA l jnklLR;kxjktk jl[kku'p lRdfo%AA20AA

भरतमुनिः, कवि कालिदासः, श्रीभोजराजः, हिन्दीभाषायाः कविः भक्तसूरदासः, त्यागराजः कविश्रेष्ठः रसखानश्च एते कवयः आसन् ।

ikBxr% ç'u% 9-1

1. जीवनस्य पञ्चतत्त्वानां नामानि बोधयत।
2. अस्माकं देशस्य पञ्चपर्वतमालानां नामानि लिखत।
3. भारतस्य पञ्चनदीनां नामानि लिखत।
4. भारतस्य पञ्चपवित्रनदीनां नामानि लिखत।
5. भारतस्य पञ्चमहतीनां नारीणां नामानि लिखत।।

,dkReLrk=lxg%&,drkxhre

d{kk & 3

fVIi.kh

9-2 ,dkReLrk=E& 'ykdk% „f&......

21- jfooek Hkkr[kM HkkX;pUæ% l Hkifr%A
dykor'p fo[;krk% Lej.kh;k fujrjeAA21AA

रविवर्मा (महान् चित्रकारः), भातखण्डः(संगीतकारः), भाग्यचन्द्रः(मणिपुरस्य राजा) सदृशाः कलावन्तः नित्यस्मरणीयाः सन्ति।

22- vxLR;% dcdkfUMU;k jktUæ'pkyo'kt%A
v'kkd% i|';fe='p [kkjoy% luhfrekuAA22AA

अगस्त्यः, कम्बुः, कौण्डिलः, चोलवंशस्य नृपः राजेन्द्रः, सम्राट् अशोकः, पुष्यमित्रः (शुंगराजवंशस्य संस्थापकः), कलिंगस्य नीतिज्ञः राजा खाखेलः...... ।

23- pk.kD;pUæxlrk p foØe% 'kkfyokgu%A
læxlr% Jhg"k% 'kyæk clijkoy%AA23AA

चाणक्यः चन्द्रगुप्तश्च, विक्रमादित्यः, शालिवाहनः, समुद्रगुप्तः, हर्षवर्धनः, राजा शैलेन्द्रः, बापा रावलः.... ।

24- ykfpnHkkLdjoek p ;'kkèkek p g.kftrA
Jhd".knojk;'p yfyrkfnR; mncy%AA24AA

लिच्छवी राजा भास्करवर्मा, हूणानां विजेता यशोधर्मा, श्रीकृष्णदेवरायः (विजयनगरसाम्राज्यस्य महान् राजा), ललितादित्यः (एको महान् योद्धा)... ।

25- e|lufjuk;dk rk çrki% f'koHkifr%A
j.kftr çlg bR;r ohjk fo[;krfoØek%AA25AA

मूलूनः आदिनायकः (प्रोलय नायकः, चम्पानायकः), महाराणा प्रतापः, छत्रपतिः शिवाजी महाराजारणजीतसिंहादयश्च वीरयोद्धारः अस्मासु बलस्य संचारं कुर्युः।

26- oKkfudk'p dfiy% d.kkn% l|JrLrFkkA
pjdk HkkLdjkpk;k ojkgfefgj% lèkh%AA26AA

प्रसिद्धवैज्ञानिकेषु कपिलः, कणादः, सुश्रुतः (महान् सर्जनः), चरकः, भास्कराचार्यः, तीक्ष्णबुद्धियुक्तो वराहमिहिरः....।

27- ukxktuk Hkj}kt% vk;HkV~ o|cèkA
è;;k odVjke'p foKk jkekutkn;%AA27AA

नागार्जुनः, भारद्वाजः, आर्यभट्टः, जगदीशचन्द्र बसुः, सी.वी. रमणः, रामानुजनादयो वैज्ञानिकाः अस्माभिः ध्येयाः।

28- jked".kk n;kunk joUæk jkeekgu%A
jkerhFkk-jçon'p foodkun m|'kk%AA28AA

श्रीरामकृष्ण परमहंसः, स्वामिदयानन्दः, रवीन्द्रनाथ टैगोरः, राजाराम मोहनरायः, स्वामिरामतीर्थः, महर्षि अरविन्दः स्वामिविवेकानन्दश्च ये समाजस्य पुनरुद्धारं कृत्वा समाजे जनजागरणस्य संचारं कृतवन्तः।

29- nknkHkkÃ xkicèk% frydk xkfUèkjkírk%A
je.kk ekyoh;'p Jhlcã.;HkkjrhAA29AA

दादाभाई नौरोजी, गोपबन्धुदासः, बाल गंगाधरतिलकः, महात्मा गान्धिसदृशाः समाजशोधकाः, महर्षि रमणः, महामनाः मदनमोहन मालवीयः, तमिलकविः सुब्रह्मण्य भारती... ।

30- lHkk"k% ç.kokun% Økfrohjk fouk;d%A
Bôjk Hkhejko'p Qy ukjk;.kk x#%AA30AA

नेताजी सुभाषचन्द्र बोसः, स्वामी प्रणवानन्दः, महान् क्रान्तिकारी विनायक दामोदर सावरकरः, ठक्कर बप्पा, महान् भीमराव अम्बेडकरः, महात्मा ज्योतिराव फूले, नारायणगुरु सदृशाः क्रान्तेः श्रीगणेशकर्तारः .... ।

31- l?k'kfäç.krkjk d'kok ekèkoLrFkkA
Lej.kh;k% lnor uoprU;nk;dk%AA31AA

एकतायाः शक्तेः सूत्रपातकर्तारः केशवमाधवौ अर्थात् श्रीहेडगेवारः गुरुश्च गोलवलकरः ये अस्मासु नूतनचेतनायाः संचारकर्तारः सन्ति ते सर्वदैव स्मरणीयाः सन्ति।

32- vuäk ; Hkäk% çHkpj.kl\ läân;k% vfuEn"Vk ohjk%
vfèklejeJ)oLrfjio%A
lektk)rkj% lfgrdjfoKkufui.kk% ueLrH;k Hk;kr
ldylturH;% çfrfnueAA32AA

प्रभुचरणेषु संसक्तहृदयान् अर्थात् प्रेमकर्तघ्न्, युद्धेषु शत्रूणां स्वप्नानां

विध्वंसकान् अनेकान् हि वीरान्, महासमाजोद्धारकान्, कल्याणकर्तघ्न्, वैज्ञानिकान् समस्तसज्जनांश्च येषां विषये अत्र उल्लेखः न कृतोऽस्ति। अनुक्तान् सर्वान् अपि अहं नमस्करोमि।

33- bnedkRerkLrk= J);k ;% lnk iBrA
l jk"Vªèkeefu"Bkoku v[kM Hkkjr LejrAA33AA

यः अस्य एकात्मस्तोत्रस्य श्रद्धापूर्वकं पाठं करोति सः राष्ट्रधर्मे निष्ठावान् भूत्वा अखण्डभारतस्य स्मरणं करोति।

ikBxr ç'u 9-1

1. भारतस्य पञ्चवीरयोद्धानां नामानि बोधयत।
2. भारतस्य पञ्चमहावैज्ञानिकानां नामानि बोधयत।
3. भारतस्य पञ्चसमाजशोधकानां नाम्नां सूची निर्मापयत।

HkoUr fd f'kf{krorUr

- वर्तमानतिथिषु वयं राष्ट्रे बहूनि स्मरणीयतथ्यानि स्थापयामः।
- वयम् अस्माकं मातृभूमेः पर्वतानां पवित्रनदीनां च सम्मानं कुर्मः।
- भारतं श्रेष्ठलेखकानां महायोद्धघ्णां महाकलाकाराणां तथा कवीनां प्रसिद्धवैज्ञानिकानां श्रेष्ठराजनेतघ्णां समाजशोधकानां च जन्मभूमिरस्ति।
- समाजाय राष्ट्राय च तैः प्रदत्तं योगदानम् अस्माभिः स्मर्तव्यम्।

- एतान अतिरिच्य बहवो जनाः एतादृशाः सन्ति येषाम् अभूतपूर्वं योगदानमासीत्। यद्यपि तेषां योगदानं इतिहासे अंकितं नास्ति तथापि अस्माभिः तेषां कार्यस्य सम्मानं कर्तव्यं सदैव च तान् प्रति कृतज्ञैः भाव्यम्।

ikBkUrk ç'uk

1. अस्मासु सदैव कस्य कृपा भवति?
2. राजा रविवर्मा कः आसीत्?
3. समाजं प्रति प्रदत्तानामज्ञातजनानां योगदानम् अस्माभिः किमर्थं स्मर्तव्यम्?

mÙkjekyk

9-1

1. अग्निः पृथिवी जलम् वायुः आकाशश्च।
2. महेन्द्रः, मलयगिरिः, सह्याद्रिः, हिमालयः, रैवतकः।
3. गंगा, सरस्वती, सिन्धु, ब्रह्मपुत्रा, गण्डकी, कावेरी, यमुना, रेवा, कृष्णा, गोदावरी, महानदी (पञ्च एव।
4. चत्वारो वेदाः, अष्टादशपुराणानि, सर्वाः उपनिषदः, रामायणं, महाभारतं, श्रीमद्भगवद्गीता, षड्दर्शनानि, जैनशास्त्राणि, आगमाः, बौद्धानां त्रिपिटकाः, साधूनां वाण्यः, गुरुग्रन्थसाहिबः (पञ्चौव)।
5. अरुन्धती, अनुसूया, सावित्री, जानकी, सती द्रौपदी, कण्णनी, गार्गी, मीरा, दुर्गावती, लक्ष्मी बाई, अहिल्या बाई होल्करः, चन्नम्मा, रुद्राम्बा, निवेदिता, शारदा देवी (पञ्चौव)।

d{kk & 3

fVIi.kh

9-2

1. चाणक्यः, चन्द्रगुप्तः, विक्रमादित्यः, शालिवाहनः, समुद्रगुप्तः, हर्षवर्धनः।
2. कपिलः, सुश्रुतः, चरकः, भास्कराचार्यः, वराहमिहिरः।
3. श्रीरामकृष्ण परमहंसः, स्वामिदयानन्दः, रवीन्द्रनाथ टैगोरः, राजाराम मोहनरायः, भीमराव अम्बेडकरः।